Рішення
разової спеціалізованої вченої ради PhD 11283
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії **Катерина ВАРЕНИК**, 1996 року народження, громадянка України, освіта вища: закінчила у 2020 році Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого за спеціальністю 081 «Правознавство», працює головним спеціалістом Спеціалізованої екологічної прокуратури (на правах відділу) Кіровоградської обласної прокуратури, м. Кропивницький, виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада утворена наказом Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків від 04 листопада 2025 року № 44 «А» у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради –

ПАЩЕНКА Олександра, доктора юридичних наук, доцента, завідувача відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

Рецензентів –

НЕТЕСИ Наталії, кандидата юридичних наук, старшого дослідника, вченого секретаря Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,

НОВІКОВОЇ Катерини, кандидата юридичних наук, старшого дослідника, старшого наукового співробітника відділу дослідження проблем кримінального права

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

Офіційних опонентів –

ХРАМЦОВА Олександра, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

ЄВДОКІМОВОЇ Олени, кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

на засіданні 23 грудня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» Катерині ВАРЕНИК на підставі публічного захисту дисертації «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: соціальна обумовленість кримінальної відповідальності та склад злочину» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертацію виконано у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

Науковий керівник – Дарина ЄВТЄЄВА, кандидат юридичних наук, старший дослідник, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, заступник директора з наукової роботи.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, виконаного державною мовою. Дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, робота характеризується єдністю змісту, точністю викладення матеріалу та свідчить про особистий внесок авторки в науку. У дисертації розв’язане наукове завдання, що полягає в

характеристиці обставин соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією; визначенні родового, видового, основного та додаткового безпосередніх об'єктів, що охороняються законом про кримінальну відповідальність; розкритті змісту видів суспільно небезпечного діяння, що передбачено диспозицією ч. 1 ст. 303 КК, а також способів їх учинення; з'ясуванні змісту інтелектуального та вольового моментів вини суб'єкта злочину залежно від виду вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння, а також мотиву і мети як ознак цього злочину; встановленні віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією; з'ясуванні змісту поняття «тяжкі наслідки», що вживається у ч. 4 ст. 303 КК; формулюванні пропозицій щодо змін та доповнень до КК України в частині кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень, запропонованих особисто дисертанткою. Отримані здобувачкою основні наукові результати опубліковано в наукових статтях, що належать авторці та є її науковим доробком. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів містить посилання на відповідне джерело. Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження забезпечено методологією і комплексом використання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, широкою апробацією поточних результатів і висновків дослідження.

За своїм змістом дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Здобувачка має сім наукових публікацій за темою дисертації, з них – три статті, опубліковані в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України категорії Б, чотири – тези наукових повідомлень на наукових заходах, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вареник К. В. Проблеми визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2023. Вип. 46. С. 167–172. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-46-168.

2. Вареник К. В. Примушування та втягнення як форми вчинення об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 47. С. 204–210. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-204.

3. Вареник К. В. Організована група як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність за вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 48. С. 161–166. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-48-161.

У дискусії взяли участь (голова, рецензенти, офіційні опоненти, інші присутні) та висловили зауваження:

Офіційний опонент – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Олександр ХРАМЦОВ надав позитивний відгук із такими зауваженнями.

1. Однією з обставин соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення в заняття проституцією дисертантка визначає можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою

інших (стор. 47). Але це питання досліджується майже на одній сторінці роботи. Авторка обмежується коротким висновком про те, що наявність у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист суспільної моралі» посилання на можливість застосування за порушення у відповідній сфері чотирьох видів юридичної відповідальності слугує аргументом на користь того, що законодавець дотримався аналізованої обставини соціальної обумовленості під час криміналізації діянь, передбачених ст. 303 КК.

По-перше, цей закон вже втратив свою чинність, по-друге, незрозуміло, як це пояснює неможливість впливу на досліджуване негативне соціально-правове явище іншими (не кримінально-правовими заходами).

2. На наш погляд, не досліджені такі важливі обставини соціальної обумовленості кримінальної відповідальності, як вимога ненадмірності кримінально-правової заборони, процесуальної здійсненності.

3. На думку дисертантки, втягнення особи в заняття проституцією – це схиляння іншої особи до зайняття проституцією, спонукання її до зайняття такою діяльністю за власним бажанням, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Примушування особи до зайняття проституцією – це спонукання іншої особи до зайняття проституцією всупереч власному бажанню, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК).

З таким підходом можемо погодитись лише частково. Основним критеріями, які відрізняють примушування від спонукання та схиляння є саме спосіб впливу на волю потерпілої особи. Для примушування – це різні прояви фізичного або психічного насильства. Для схиляння та спонукання – це інші ненасильницькі способи. Тому примушування не можна визнавати саме спонуканням чи схилянням лише через присутність чи відсутність бажання у потерпілої особи займатися проституцією.

4. Слід погодитись з здобувачкою, що додатковим об’єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України виступає

честь та гідність потерпілої особи. Але ці об'єкти в роботі зовсім не досліджені. У випадках примушування, таким об'єктом може бути і фізичне і психічне здоров'я потерпілої особи.

5. Нами підтримується позиція авторки щодо виключення конкретних способів вчинення даного кримінального правопорушення в ч. 1. ст. 303 КК України і перенесення насильницьких способів в ч. 2 даної статті. Разом з тим, вважаємо, що залишення лише фізичного насильства і погрози його застосування значно законодавчо обмежує можливі способи вчинення такого кримінального правопорушення. В цьому випадку, слід вести мову про «фізичне насильство» та «психічне насильство» (яким охоплюється і так званий «шантаж»).

В продовження своєї позиції, дисертантка наголошує, що гіпноз не кореспондує жодному з перелічених у ч. 1 ст. 303 КК способів, проте втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією під гіпнозом уявляється цілком реальним. Тому слід констатувати наявність суспільно небезпечного способу вчинення досліджуваного злочину, який законодавцем не передбачений. Уявляється, що така прогалина є не одна, а в майбутньому може з'явитися ще декілька (або хоча б один) способів учинення цього злочину, які в чинній редакції ст. 303 КК також не містяться.

Вважаємо (на сучасному етапі лише, теоретично), що гіпноз є проявом психічного насильства і запропонований нами підхід буде ураховувати цю ситуацію.

Офіційний опонент – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Олена ЄВДОКІМОВА надала позитивний відгук із такими зауваженнями.

1. У вступі подається перелік методів, які були використані дисертанткою під час дослідження для досягнення поставленої мети. Серед наведених методів виокремлюється логіко-історичний, який, як зазначено на

стор. 25, використовувався у підрозділ 1.1. при аналізі вчення, що відображає розвиток об'єкта дослідження і формує його історичні засади. Водночас, підрозділ 1.1 дисертації присвячений питанням суспільної небезпечності і поширеності сутенерства або втягнення в зайняття проституцією. Доречно було б хоча б коротко пояснити, як вивчення суспільних відносин у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями проти суспільної моралі в сфері статевих (сексуальних) стосунків, а також торгівлею людьми у їхньому розвитку та динаміці, хронологічній послідовності розвитку, з урахуванням причин змін та формування, вплинули на вирішення авторкою поставлених завдань та отримання нових наукових результатів.

2. На стор. 122, 123 дисертації К. В. Вареник слушно зазначає, що: «Для вирішення ситуації, що склалася внаслідок наявних у науковій літературі та правозастосовній практиці підходів до визначення сутенерства, а точніше – до тлумачення його законодавчого визначення, наведеного у Примітці 1 до ст. 303 КК (як дій винної особи із забезпечення заняття проституцією іншою особою), з нашої точки зору, можна послугуватися зарубіжним досвідом кримінально-правової боротьби із цим явищем. У цьому аспекті визначальним є вивчення законодавства країн Європейського Союзу, вступ до якого є стратегічним напрямом розвитку нашої держави, що, як відомо, 23 червня 2022 року було втілено у надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу». Водночас, використання порівняльно-правового методу видається дещо обмеженим, оскільки зводиться до аналізу правових положень КК лише 5 європейських країн, а саме Франції, Чеської Республіки, Республіки Польща, Королівства Іспанії та Республіки Німеччини. У той же час, саме вивчення кримінально-правових положень КК цих країн покладено в основу теоретичних висновків дисертантки щодо визначення обсягу дій, що утворюють сутенерство (стор. 127). Безперечно, вивчення зарубіжного досвіду та його використання у процесі наукового дослідження має важливе значення для окреслення напрямків удосконалення правової регламентації кримінальної

відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, у тому числі для визначення перспективних шляхів підвищення ефективності кримінального законодавства. Втім, на мій погляд, при проведенні порівняльно-правового аналізу доцільно було би пояснити, згідно з якими критеріями авторка відбирала країни для здійснення цього дослідження (напр., схожість правової системи, географічна близькість, спільне історичне минуле, рівень соціально-економічного розвитку тощо).

3. На мій погляд, додаткової аргументації потребує теза дисертантки, що втягнення у заняття проституцією може здійснюватися під впливом гіпнозу. На стор. 148 авторка зазначає, що: «Така форма, як гіпноз не кореспондує жодному з перелічених у ч. 1 ст. 303 КК України способів, проте втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією під гіпнозом уявляється цілком реальним… Тому слід констатувати наявність суспільно небезпечного способу вчинення досліджуваного злочину, який законодавцем не передбачений». І це, на думку дисертантки, є прогалиною у чинному кримінальному законодавстві.

Водночас, у роботі пропонується авторське визначення проституції як сексуальні стосунки хоча б із одним партнером, які відбуваються за умови попередньої домовленості щодо їх оплати. Отже, платність сексуальних послуг, є конститутивною ознакою цього поняття. На підставі цього судження дисертантка робить висновок, що: «перші два альтернативні діяння, передбачені ч. 1 ст. 303 КК, – втягнення і примушування, – стосуються платних (за попередньою домовленістю) сексуальних стосунків хоча б із одним партнером».

У той же час, на стор. 149 зазначається, що: «під впливом гіпнозу потерпіла особа може надавати сексуальні послуги, не усвідомлюючи цього або не керуючи при цьому своєю поведінкою». У зв’язку з цим постає питання, як особа, яка не усвідомлює свої дії, може прагнути отримати за їх вчинення матеріальну винагороду? Про яку домовленість про вчинення таких дій може йти мова, якщо під гіпнозом особа не усвідомлює фактичної

сторони вчиненого нею діяння?

У зв'язку з цим, важко погодитися з позицією дисертантки, що гіпноз може бути ефективно використаний для вчинення такого суспільно небезпечного діяння, як втягнення, яке заподіює шкоду об'єкту кримінально-правової охорони – суспільній моралі (с. 154). Якщо гіпноз призводить до такого стану, що під його впливом особа не усвідомлює свої дії або не може керувати їх вчиненням, то у такому разі взагалі не можна вести мову про добровільну згоду на вчинення статевого акту.

Традиційно у правовій науці та судовій практиці визнається, що приведення особи у стан, за якого вона не може розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій є одним із способів зґвалтування, а саме використання безпорадного стану потерпілої особи. Перебування особи у безпорадному стані, внаслідок будь-яких причин: малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин, за якого вона не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір, виключає добровільний характер сексуальних стосунків, тобто добровільну згоду на їх вчинення. У свою чергу відсутність такої згоди є конститутивною ознакою іншого складу кримінального правопорушення − зґвалтування (ст. 152 КК України). При цьому об'єктом останнього виступає не суспільна мораль, а статева (сексуальна) свобода або статева (сексуальна) недоторканість особи.

4. На стор. 216 наводяться аргументи щодо «щодо необхідності внесення змін до ч. 4 ст. 303 КК України шляхом включення до неї окремої кваліфікуючої ознаки «якщо вони були поєднані із отриманням доходу у великому розмірі». Втім, пропонуючи доповнити ч. 4 ст. 303 КК України такою кваліфікуючою ознакою авторка не розкриває її зміст. У той же час аналіз чинних положень КК України свідчить, що поняття «дохід у великому розмірі» визначається по-різному для різних кримінальних правопорушень. Зокрема, відповідно до примітки до ст. 368 КК України неправомірною

вигодою у великому розмірі визнається така вигода, яка у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Згідно з приміткою до ст. 301 КК України для цілей статей 301 та 301^{-1} КК України отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. У примітці до ст. 212 КК України під великим розміром коштів розуміються суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в п’ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян. У п. 2 примітки до ст. 201^{2} КК України дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у великому розмірі - якщо загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Під великим розміром у п. 2 примітки до ст. 203^{1} КК України розуміється вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва, що у сто разів і більше перевищує рівень неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі має місце, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (примітка до ст. 209 КК України), тощо.

Натомість, відсутність у законі чітких критеріїв встановлення великого розміру може призвести до порушення принципу правової визначеності, бо у такому випадку правова норма стає нечіткою та неоднозначною. Використання такої норми є непередбачуваним для громадян, оскільки вони позбавляються можливості розуміти свої права та обов'язки. У той же час застосування такої норми з боку держави може бути непослідовним, що, тим самим може призвести до порушення принципу верховенства права.

5. При дослідженні об’єктивної сторони у дисертації приділяється значна увага ознакам суспільно небезпечного діяння у виді 1) втягнення особи в заняття проституцією; 2) примушування особи до зайняття

проституцією та 3) сутенерство (стор. 91 – 132). Докладно аналізуються способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (стор. 132 – 156). Безумовно, правильне встановлення ознак відповідного суспільно небезпечного діяння або способу його вчинення має важливе значення для констатації наявності у поведінці особи ознак об’єктивної сторони відповідного складу кримінального правопорушення. Проте, не менш важливе значення для правильного встановлення об’єктивних ознак певного складу кримінального правопорушення, має питання визначення моменту закінчення кримінального правопорушення.

У науці кримінального права загально визнаним є той факт, що момент закінчення кримінального правопорушення обумовлюється особливістю конструкції його складу. Кримінальні правопорушення з формальним складом визнаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, тобто передбаченої у статті Особливої частини КК України дії або бездіяльності. Водночас суспільно небезпечне діяння у деяких випадках становить собою процес заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, який може тривати певний проміжок часу. Отже, враховуючи те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України, має формальний склад, доцільно було би приділити більше уваги визначенню моменту закінчення кожної з форм діяння цього кримінального правопорушення, бо цей аспект має важливе значення для вирішення інших питань: правильної кваліфікації вчиненого за ознаками закінченого (ст. 13 КК України) та незакінченого кримінального правопорушення (ст. 14, 15 КК України), встановлення ознак співучасті або множинності кримінальних правопорушень.

Рецензент – кандидат юридичних наук, старший дослідник, вчений секретар Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Наталія НЕТЕСА надала позитивну рецензію із такими зауваженнями.

1. Автор зосереджує увагу на критиці зв'язку «рівень злочинності – криміналізація» (с. 36-37 дисертації), що загалом є цілком слушним, адже, дійсно, формально злочинність як статистичне явище вимірюється за фактом вчинення вже криміналізованих діянь. Вбачається, що у цьому контексті достатньо лише змінити акцент у бік того, що коректніше говорити не про рівень злочинності як постфактум криміналізації, а про рівень поширеності суспільно небезпечних форм діяння як передумову криміналізації. Але це мало б супроводжуватися міркуваннями автора щодо того, як визначити цю поширеність в умовах відсутності офіційної криміналізації, а отже, й статистики щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень. Тут доречним було б розвинути думку, наприклад, вказати, що оцінити це можливо через соціологічні опитування, звернення громадян, експертні оцінки тощо. Тобто не вистачає підсумку про те, що «рівень поширеності суспільно небезпечних діянь» (не плутати з «рівнем злочинності» у кримінологічному сенсі) цілком може бути чинником, що спонукає до криміналізації. Крім того, подальший перехід до тези про те, що рівень злочинності у випадку надзвичайної поширеності криміналізованих діянь призводить до загальної амністії, є занадто різким і до того ж небезспірним, адже амністія – це далеко не єдино можливий наслідок поширеності кримінальних правопорушень. Частіше держава може реагувати на це зміною санкцій або навіть декриміналізацією. Тому це твердження потребує свого пом’якшення або конкретизації.

2. Теза про те, що стосовно злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких обставина поширеності та динаміки взагалі не має братися до уваги (с. 37 дисертації), є досить категоричною і потребує суттєвого обґрунтування. По-перше, історично щодо цих категорій злочинів їх поширеність та динаміка враховувалися при розробці стратегій боротьби, при розподілі ресурсів, а також при перегляді законодавства (наприклад, посилення санкцій, введення нових кваліфікуючих ознак). Неврахування цієї обставини може мати наслідком неефективну кримінально-правову політику.

А, по-друге, дисертанту варто було б пояснити висловлену тезу, посилити її науковими обґрунтуваннями або прикладами.

3. Непереконливим виглядає висновок та обґрунтування дисертанткою позиції про відсутність обов'язкових додаткових об'єктів та наявність лише факультативних об'єктів досліджуваного кримінального правопорушення. Зокрема, не зрозуміло, чому автор, нерозривно пов'язуючи сам факт примушування із застосуванням насильства чи погрози його застосування (про що ідеться у підрозділі про спосіб), водночас для цієї форми діяння не вважає за можливе виокремлення додаткового обов'язкового об'єкта?

Так само занадто категоричним є твердження дисертантки про те, що «за відсутності шкоди честі та гідності ні про втягнення, ні про примушування вести мову не можна» (с. 85 дисертації). На наше переконання, діяння «втягнення» та «примушування» можуть мати місце незалежно від суб'єктивного сприйняття потерпілою особою шкоди її честі чи гідності, адже тут визначальним є не відчуття шкоди самим потерпілим, а об'єктивна протиправність впливу на волю особи, що призводить до її залучення у проституцію. Крім того, за такого підходу цілком закономірно постає запитання про те, як тоді ця теза кореспондує з положенням про те, що це додаткові факультативні об'єкти? Якщо слідувати логіці автора, то тоді їх треба було б визнавати додатковими обов'язковими об'єктами.

4. Міркування автора щодо розуміння проституції та її співвідношення з суспільною мораллю, а також обґрунтування платності як конститутивної ознаки є цікавими, але потребують уточнення та додаткового обґрунтування. По-перше, вбачається обмежувальним використання терміна саме «платність», адже він традиційно пов'язується з грошовою формою. Цілком можливо, коли надання сексуальних послуг відбувається за надання житла, харчування, погашення боргу потерпілої особи, просування по кар'єрі тощо, що дає підстави більш влучним визнати термін «винагорода», яка не завжди передбачає лише монетизацію. По-друге, некоректним виглядає порівняння автором двох крайніх ситуацій з позиції шкоди суспільній моралі – безладні

безоплатні статеві стосунки та платний сексуальний зв'язок з одним партнером і висновок про те, що перша ситуація не має юридичного значення, а в другій ситуації шкода суспільній моралі завдається більша (с. 114-115 дисертації). На наш погляд, це дещо спрощений погляд на проблему. Те, що особа має право на статеву свободу, ще не означає, що це право є абсолютним, адже існують межі, що регулюються не лише мораллю, а й правом (наприклад, вік згоди, недоторканність особи, публічна демонстрація). Крім того, аргумент про 8-годинний робочий день більшості громадян і про те, що особа «не перенапружується», коли вступає у статеві відносини з одним партнером за плату (с. 115 дисертації), є емоційним і не має юридичного значення для визначення суспільної небезпечності діяння. Суспільна мораль засуджує проституцію не через «легкість» праці (що само по собі некоректно), а через деградацію статевих стосунків до товарно-грошових відносин та інші аспекти, що можуть бути пов’язані з ризиками для здоров’я, безпеки та гідності. Отже, обидва аспекти (безладність і платність) можуть сприйматися суспільством негативно, і їх вагомість може змінюватися залежно від обставин.

5. Достатньо сміливою є пропозиція дисертантки виключити з диспозиції ст. 303 КК вказівку на способи вчинення втягнення та примушування. Цілком погоджуючись із наявністю законодавчих вад в описі ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК, все ж таки вважаємо, що пропонуючи відмовитись від зазначення у законі конкретних способів вчинення діяння, автору слід було підкріпити свою позицію більш вагомими аргументами, адже ті, що наведені, м’яко кажучи, є небезспірними, а сам хід міркувань дисертанта є непослідовним. Так, намагаючись обґрунтувати запропоновані зміни, автор вказує, що «принциповим тут є вчинення самого діяння, ….яке само по собі (у відриві від способу його вчинення) вже має такий ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для його кримінально-правової заборони під загрозою застосування покарання» (с. 149, 159 та ін.). По-перше, ми не можемо погодитися з тим, що способи не

впливають на суспільну небезпечність аналізованого кримінального правопорушення, адже загальновідомим є той факт, що закон, як правило, окреслює найбільш типові, небезпечні або значущі способи. Повне виключення ознак способу може призвести до надмірної широти диспозиції статті, ускладнити кваліфікацію і, як наслідок, призвести до ситуацій, коли дійсно небезпечні способи вчинення будуть трактуватися як менш небезпечні, оскільки їх специфіка не буде врахована в законі. До того ж раніше автор сам цілком справедливо наголошував, що «усі зазначені в законі способи об'єднує те, що вони деформують волю потерпілої особи» (с. 129). Напевно, це і є тим ключовим моментом, що надає цій діяльності ознак кримінально протиправної. Більше того, дисертант слушно підкреслює, що оскільки сама проституція не є кримінальним правопорушенням, то співучасть у ній теж не може бути кримінально караним діянням. Чи не призведе це до того, що, наприклад, звичайна пропозиція займатися проституцією чи ситуативна розмова про те, скільки грошей заробляють знайомі, що займаються проституцією, не буде розцінене як втягнення? Отже, тут принциповим є забезпечення правової визначеності кримінально-правової норми і недопущення надмірно широкого тлумачення змісту закону. По-друге, вкрай дискусійним є твердження дисертанта про те, що «для заподіяння шкоди такому об'єкту кримінально-правової охорони, як суспільна мораль «має значення сам факт появи в суспільстві нової особи, яку втягнули чи примусили займатися проституцією, а не спосіб, яким винний від неї цього домігся. Застосування насильства, обман, шантаж тощо спрямовані на заподіяння шкоди інтересам особи. Тому завдання такої шкоди є принциповим для криміналізації посягань саме на цей об'єкт, а не на суспільну мораль» (с. 149). Тут цілком закономірно постає запитання: Чи не посилює використання таких жорстоких способів (насильства, шантажу) і суспільну небезпечність діяння загалом, тим самим опосередковано завдаючи більшої шкоди й суспільній моралі через демонстрацію крайнього цинізму та неповаги до фундаментальних людських цінностей? Здається, що способи

вчинення кримінального правопорушення, посягаючи на інтереси особи, одночасно посилюють і посягання на суспільну мораль, оскільки демонстрація можливості безкарно використовувати насильство чи обман для втягнення в проституцію є прямою шкодою суспільній моралі.

6. Непослідовною та такою, що суперечить попереднім висновкам автора, вбачається пропозиція de lege ferenda передбачити як кваліфікуючу ознаку втягнення особи в заняття проституцією та примушування особи до заняття нею із застосуванням чи погрозою застосування насильства. По-перше, сам дисертант стверджує, що примушування можливе лише шляхом застосування насильства чи погрози його застосування, а для втягнення цей спосіб є неможливим (с. 154), у зв’язку з чим постає запитання: наскільки необхідним є передбачення цієї ознаки як кваліфікуючої, якщо для втягнення вона неможлива, а для примушування є іманентною ознакою основного складу кримінального правопорушення? По-друге, хоча посилання на системний аналіз інших розділів Особливої частини КК є цілком прийнятним підходом для доведення необхідності виокремлення кваліфікуючої ознаки, сам перелік статей (ч. 2 ст. 150-1, ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 162, ч. 2 ст. 206-2, частин 2, 3 ст. 278 КК тощо) без детального пояснення, чому саме ці приклади є релевантними та які спільні кримінально-правові принципи з них випливають, може бути сприйнятий як недостатньо глибокий аналіз. Наприклад, об'єкти злочинів, передбачених ст. 157 (перешкоджання здійсненню виборчого права) або ст. 206-2 (незаконне використання людських біологічних матеріалів), відрізняються від об'єкта ст. 303 КК, і зв'язок між ними через насильство потребує більшого обґрунтування. Для підкріплення таких пропозицій більш ефективним є інший методологічний інструментарій, наприклад, здійснення експертного опитування щодо доцільності таких доповнень.

7. Щодо авторського бачення змісту поняття «тяжкі наслідки» як такого, яким охоплюються: 1) самогубство потерпілої особи, 2) зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною

хворобою, 3) зараження венеричною хворобою; 4) загибель людей; 5) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а також щодо його пропозиції «розділити» ч. 4 ст. 303 КК чинної редакції на дві окремі, залишивши в ч. 4 нової редакції перші три зазначені види, а четвертий і п’ятий – передбачити в новій ч. 5 цієї статті (с. 28, 228, 230 та ін.) зазначимо, що вона викликає декілька сумнівів. По-перше, недостатньо обґрунтованим виглядає причинно-наслідковий зв'язок між діяннями, описаними в диспозиції ст. 303 КК, та самогубством потерпілої особи, адже тут він завжди опосередкований і доведення такого зв'язку в кримінальному процесі є надзвичайно складним, оскільки самогубство часто є результатом комплексу психологічних, соціальних та особистих чинників, а не саме дій винної особи. До того ж, не зрозуміло, чим керувався автор, висловлюючи пропозицію безпосередньо в законі зазначити цей наслідок, адже жодна стаття КК на сьогодні цієї ознаки не містить, навіть ст. 152 КК та ст. 153 КК. По-друге, недостатнім є обґрунтування логіки розподілу на дві нові частини. Зокрема, самогубство (п. 1) є формою смерті, але воно віднесено до однієї групи (нова ч. 4), тоді як «загибель людей» (п. 4) – до іншої (нова ч. 5). Це виглядає логічно непослідовним, оскільки обидва наслідки пов'язані зі смертю особи, хоча і з різними механізмами настання. Потребує пояснення, чому ці форми смерті віднесено до різних частин статті. Так само додаткової аргументації потребує пропозиція використати термін «загибель людей» (множина), а не «загибель людини» (однина). Хіба характерним для цього кримінального правопорушення є масовість, як, наприклад, для кримінальних правопорушень проти громадської безпеки чи проти довкілля? Напевно, що ні. Тому ця позиція потребує додаткового осмислення дисертантки.

Рецензент – кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Катерина НОВІКОВА надала позитивну рецензію із такими зауваженнями.

1. Авторка пропонує виокремлювати такі обставини криміналізації діяння (стор. 32): суспільна небезпечність і поширеність (1), системно-правова несуперечливість (2), чіткість і ясність мови (3), можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших (4), співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони (5), повнота складу кримінального правопорушення (6).

При опрацюванні в майбутньому монографії, як вбачається, можна буде покращити цей текст, перетворивши список у систему й доповнити його обставинами, без яких ця система видається неповною.

Передусім, будь-яка класифікація повинна мати у своїй основі критерій. На мій погляд, систематизувати всі обставини можна за критерієм, значимим для самого діяння, яке розглядається. Таким чином, всі обставини можна було б поділити на три групи. Перша – це об'єктивні обставини, адже вони залежать від властивостей, ознак самого діяння, і ці властивості об'єктивні, первинні й незалежні від сприйняття та оцінки суспільством або державою.

Друга – це соціально-історичні обставини, які обумовлюються тим, що будь-яке діяння вчиняється у певному суспільстві, яке так чи інакше оцінює їх на ментальному, культурному, історичному, психологічному та інших рівнях.

Третя – це державно-правові обставини, які характеризують можливість публічно-правової протидії діянням державою. Тому треба враховувати можливості влади відповідним чином боротися з такими діяннями.

Такий поділ дозволяє уточнити критерій обставин криміналізації, яким можна назвати зв'язок відповідної обставини з діянням, суспільством, в якому воно вчиняється, і державою, яка здійснює публічну владу в цьому суспільстві.

Не зупиняючись наразі на розподілі обставин, запропонованих авторкою, між цими групами, вважаю за доцільне приділити увагу тим обставинам, які, на мій погляд, упущені. Вбачається, що потрібно встановити певний рівень суспільної свідомості, а саме, чи підтримує сучасне суспільство те, що протидія сутенерству або втягненню особи в зайняття проституцією має здійснюватися засобами кримінального права (соціально-історичний блок). Інакше кажучи, мають співпадати оцінка відповідної поведінки як суспільно небезпечної владними елітами і широкими верствами населення.

Крім того, треба дослідити чинні норми кримінального права на предмет відсутності вже закріплених кримінально-правових наслідків. Це потрібно для того, щоб уникнути колізій і штучно створеної конкуренції норм кримінального права, або зайвої ідеальної сукупності злочинів. Обставина є державно-правовою підставою, яка полягає в неможливості дублювання норм кримінального права.

2. Дисертантка зазначає, що поширеність і динаміка мають враховуватися під час криміналізації (декриміналізації) лише кримінальних проступків (стор. 37). На мій погляд, справедливим є судження, що чим більш суспільно небезпечним є діяння, тим менша його поширеність вимагається при криміналізації. Поширеність і динаміка є універсальними критеріями криміналізації й декриміналізації. Наприклад, криміналізація фінансування тероризму (ст. 258^5 КК України) була зумовлена зростанням поширеності цього діяння у світі та його динамікою.

3. На сторінках роботи відзначено, що суспільна небезпечність визначається передусім соціальною цінністю цих відносин, яким заподіюється шкода (стор. 32). Більш розгорнуте розуміння суспільної небезпечності можна знайти у висновках до розділу (стор. 52-53). У кримінальному праві пануючою думкою є те, що суспільна небезпечність діяння полягає в можливості заподіяти істотну шкоду об’єктам кримінально-правової охорони або створити загрозу заподіяння такої шкоди. Цю позицію

можна уточнити крізь призму того, що суспільна небезпечність – інтегральне поняття, яке полягає не тільки в заподіянні шкоди або загрози заподіяння шкоди, а й охоплює оцінку сукупності усіх об'єктивних і суб'єктивних ознак.

4. «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» (Т. Шевченко). У цілому мені імпонує підхід дисертантки, з яким здійснюється аналіз зарубіжного законодавства. Вона не аналізує все підряд в межах розділу «досвід зарубіжних країн», а поступово розглядає ознаки складу кримінального правопорушення (в контексті сутенерства) крізь призму необхідності запозичення чи не запозичення цього досвіду.

Авторка бере за основу кримінальне законодавство Німеччини, Франції, Чехії, Польщі та Іспанії. Постає два питання – який критерій вибору саме цих країн? Чому порівняльно-правовий метод використовується лише в контексті аналізу такого діяння, як сутенерство?

5. Вирішуючи спеціальні питання щодо віку суб'єкта аналізованого злочину, авторка торкнулася і загальних питань щодо необхідності закріплення в Загальній частині випадків підвищеного віку кримінальної відповідальності, а саме злочинів, які можуть бути вчинені 18-річною особою (стор. 179).

Закріплення в Загальній частині КК України спеціальної норми про підвищений вік кримінальної відповідальності є недоцільним. Це призвело б до дублювання положень, розмиття меж між Загальною та Особливою частинами, створення нових колізій у тлумаченні та суперечило б усталеній зарубіжній практиці. Наявна система, за якої підвищений вік визначається безпосередньо з норм Особливої частини, є достатньою і функціональною. Тим паче, за деякі кримінальні правопорушення відповідальність настає й пізніше. Суб'єктом злочинів проти правосуддя, що вчиняються, наприклад, суддями, може бути лише особа, яка досягла 25-річного віку.

Голова ради доктор юридичних наук, доцент, завідувач відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН

України Олександр ПАЩЕНКО дав позитивну оцінку виконаній науковій роботі без зауважень.

Науковий керівник, кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Дарина ЄВТЄЄВА висловила позитивну оцінку без зауважень.

Результати відкритого голосування:

«За» - 5 (п'ять) членів ради,

«Проти» - 0 (нуль) членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада PhD 11283 присуджує Катерині ВАРЕНИК ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої вченої ради PhD 11283
доктор юридичних наук, доцент **Олександр ПАЩЕНКО**